

ZA NÁPŘŠNJEK VEDRINE I

V posvetilu knjige je avtor Jože Ftičar zapisal, da jo posveča svojim prekmurkim rojakom doma in po svetu. Spremnne besede so napisali trije prekmurški kulturni ustvarjalci: Jože Horvat, Franci Just in Franc Zadavec. V njih poudarjajo, da gre za prvi narečni roman v dólínsko prekmurškem narečju. (Akademik prof. dr. Franc Zadavec v omenjeni knjigi na strani 10) Dólínski narečni segment je v romanu zapisan v obliki (označena so naglasna mesta in dolžine), ki omogoča tudi »narečjeslovno branje«. Seveda je to sekundarni učinek besedila, njegova primarna plat je literarnost, in prav na tej ravni je avtor dokazal, da je lahko narečje tudi literarni kod. (Prof. Franci Just v omenjeni knjigi na stran. 8) Prav gotovo gre za izjemno naklonjenost prekmurščini, če vemo, da so Prekmurci sicer imeli svoj prekmurški knjižni jezik od prekmurskega protestantizma (prevod Lutrovega Malega katekizma je pripravil Franc Temlin 1715. leta) do 40. let 20. stol.,¹ od takrat pa so začeli pisati v knjižni slovenščini.

Delo je pravzaprav že izhajalo posamično (po poglavjih) v zborniku Stopinje od leta 1980 naprej. Tako Prekmurci Ftičarjevo pisanje že poznajo, predvsem pa njega samega, saj je v slovenskem prostoru znan kot lektor pri nekdanjem Triglav filmu, Viba filmu, na nacionalni televiziji, napisal pa je tudi scenarij na podlagi besedila Povest o dobrih ljudeh.

Roman je pravzaprav zgodba Jožeka, ki se je komaj naučil pisati in piše pisma svoji tetici v samostan v Budimpešto. Ker je šegav, humoren in razposajen, tetica na njegova pisma odgovarja poučno, svarilno in versko zaskrbljujoče, tako da včasih v njuno korespondenco posegajo tudi Jožekovi sorodniki. Roman je razdeljen na 41 poglavij in je postavljen v 30. leta 20. stol.

Raziskovalec in preučevalec načina življenja kmečkega človeka na Dólínskem (avt. op.: nižinski del Prekmurja okoli Lendave) knjigo mora prebrati. Skozi humor in čut za »ljudsko« avtor opisuje različne kulturne elemente vsakdana in že preživete kulturne pojave: kletvice, vinotoč, kmečke sloje, žetev in mlatev, pridelovanje in predelovanje lanu, otroške igre, proščjenja, zgodovinske aktualne dogodke, oblačilni videz, pojav prvega kolesa, bošnjake, kupinarje, pozvačine ...

Vsako poglavje ima na začetku kratek povzetek v knjižnem jeziku. Pravzaprav so poglavja pisma, ki jih tetici nuni v samostan v Pešto pišejo njeni sorodniki: nečak Jožek ter njegovi mati, stric in stara mati. Štrkov Jožek opisuje tetici v prvem poglavju svojo vas z dvema trgovinama. V drugem ga tetica prosi, naj kaj več pove o starših, Jožek pa ji opiše nošnje praznične obleke. V tretjem in četrtem poglavju je govor o kislici, ki si jo mali Jožek utrta na poti k maši, tetica pa ga pouči, da je jesti pred prejetjem svete hostije greh. V petem

poglavju beremo dialog tetice nune in njene sestre o dečkovem grehu. V šestem poglavju z naslovom Za nápršnje vedrine tetica obžaluje napačno razumevanje nečakovih pisem, ki so nič drugega kot vir vedrine in otroškega humorja. V sedmem in osmem poglavju Jožek opisuje vinotoč in hrup, ki nastaja zaradi zbiranja oziroma prihajanja in odhajanja mladeničev s kolesi, medžimurskih menihov, bošnjakov, kupinarjev, pozvačinov, beračev, lončarjev, ciganov, gasilcev in šaljive prigode v zvezi z njimi. V naslednjih dveh poglavjih oziroma pismih tetica nečaku priporoča družbo s finimi gospodi, s čimer si zagotovi garancijo za nebesa, svaka pa svari pred vinotočem, ki je kvaren za Jožeka. V enajstem in dvanajstem poglavju poseže vmes Jožekova mati in svojo sestro nuno ozmerja zaradi skrivnostnega pisma njenemu možu. Jožekov stric in mati nato tetici v Budimpešto pišeta o bližajoči se nevarnosti, drugi svetovni vojni, stanju doma in dedovem zavračanju spovedi pri domačem župniku, ona pa se v naslednjem pismu bratu in sestri zgraža nad dedkom in njegovim omalovaževanjem svetih reči. V nadaljevanju zopet beremo Jožekov opis domačih del, posebej podroben opis žetve in mlatev, pokrivanja slamnatih streh in proščjenja (žeganja). V treh zaporednih nadaljevanjih brat nuni v Budimpešto opisuje vaške pogovore o politiki med klerikalci in socialisti in z njimi povezana prekmurska časopisa Novine in Ljudska pravica. Jožek v dveh nadaljevanjih tetici šegavo opisuje, kako je vaški cerkveni ključar poskušal spreobrniti trmastega dedka; tega ne doseže, uspe pa mu sprava mamce in dedka. To je preveč za samostansko tetico, nečaku sicer prizna mojstrsko pisanje, vendar mu priporoča ponižnost in učenje latinščine – posvečenega obrednega jezika. Posebno berljivo in zanimivo je 24. poglavje, v katerem prijatelj Jožekovega očeta našteva kletvice. Poglavje ni zanimivo samo zaradi redko zapisanih uporabljenih kletvic in grdih besed v Prekmurju (nekaj jih je zbral že Štefan Kühar, objavljene so bile med letoma 1910 in 1914 v Časopisu za zgodovino in

¹ V literarnozgodovinskih raziskavah prekmurskega slovstva se je utrdilo mnenje, da je s 1919. letom 200-letna tradicija prekmurskega slovstva, ki je v svojih neumetnostnih in tudi umetnostnih besedilih izoblikovala nadnarečni, v zgodovini slovenskega jezika imenovan prekmurški ali vzhodnoslovenski knjižni jezik, končana. Natančnejši pregled gradiva pa sili k dopolnitvi tega mnenja, saj v 20. in 30. letih 20. stol. v prekmurščini niso izhajali le ponatisi starejših knjig, ampak je bilo v njej objavljenega obilo izvirnega besednega gradiva, tudi leposlovnega. Obseg in literarno-jezikovne značilnosti slednjega so takšne, da je v njem mogoče videti nadaljevanje in vrh dotlej 200-letnega slovstvenega izročila (če za njegov začetek štejemo Temlinov Mali katekizem iz leta 1715). (Franci Just, Književnost Prekmurcev v prvih popridružitvenih desetletjih, v: Prekmurje na obrobju ali stičišču evropskih komunikacij, Zbornik referatov z znanstvene konference ob 80. obletnici priključitve Prekmurja k Sloveniji, Murska Sobota 1999)

narodopisje kot psovke in vzdevki), ampak predvsem zaradi izvrstnega humorja preko »nauka«, kako kletev omiliš, da ne storiš greha, in pretentaš razdraženo osebnost: »Vište, dečki, človeča natúra van je čudno zamotana. V radosti se človek cidij kak méd, v srdi bi pa sprekuóno vse svétce na nébi pa šče kaj hújšega. Nega van takše grdostije na svejti kak razvüzdana človeča vüsta, štera ne zabremza pamet. Eli je gospodni Bog zdigno človeka ober vsej drügij živij stvári i njemi poleg düše podáro rázum. Zakój ga te ne bi nücao na svoj hasek? Znan, natúre je nej mogoče sčista potrejti, liki srd se da spelati v milejšo fórho. Na priliko tista najhújša klejtev, prinas nájbole razšérjena, krucifiks: ka te košta, či se malo vješ v jezik pa vržeš vó krumplišpic. Skoro nikaj. S ten si seadno spihao vó svoj čemér, njemi dao düšec eli ventil, tak ka si zméro svojo natúro, zvün toga pa fkano samoga vragá. Kak se pa meče v pékli nakla od čemérov, ka si se njemi nej dao zapelati! Ej, da bi ga denok vidili!«² Mati nadaljuje s pisanjem tetici v samostan in se zagovarja pred očitkom, da ni dovolj dobra mati sinu, ki preklinja. Ker ded umira, Jožek piše svoji tetici o sanjah svoje babice, v katerih so šli iskat spovednika v Medžimurje, in o težavah z vožnjo na kolesu. Seveda tetica graja nečaka, ker se preveč druží z deklicami, on pa ji odgovori, da ji bo pisal samo še o resnih stvareh, na primer o vasovanju. Knjiga se konča s stričevo pripovedjo o romanju treh vaških žen v medžimurske toplíce, ki spotoma vzgajajo mladega Jožeka, ki priseže, da z ženskami ne bo imel več opravka; tri stare ženske so mu namreč »popravile naravo«.

Ker se knjiga konča nekje na polovici dogajanja (naslov knjige je označen z enko), z veseljem čakamo njen drugi del, ki pa ga pomurski bralci že poznajo, saj je izhajal v Stopinjah.

Pomislili bi, da slovenskemu bralcu, ki ne pozna prekmurskega narečja, knjige ni mogoče prebrati. Pa vendarle v pomoč vsem Neprekmurcem; sama sem knjigo prebrala s pomočjo narečnege slovarja, ki je priložen na koncu.

Ftičarjev lik v knjigi, Jožekov dedek, na izjavo svojega sina, naj ne izgovarja nemarno božjega imena, reče: »Pusti nan denok to naše ljudsko vörvanje, ve je samo na hasek liden!³« Zato: preberite, ker vam bo samo v korist in zabavo!

Datum prejema prispevka v uredništvo: 13. 8. 2004

² Prosti prevod: Vidite, fantje, človeška narava je čudna. V radosti se človek cedi kot med, v besu pa bi preklel vse svetnike na nebu pa še kaj hújšega. Ni vam takšne grdobije na svetu, kot so razvüzdana človeška usta, ki jih pamet ne ustavi. Ampak gospod Bog je vzdignil človeka nad vse druge žive stvari in mu poleg düše podaril razum. Zakaj ga ne bi uporabljal v svojo korist? Vem, narave ni mogoče čisto zatreti, ampak srd se da speljati v milejšo obliko. Primer je tista najhújša kletev, pri nas najbolj razširjena krucifiks: kaj te stane, če se malo vgrizneš v jezik in vržeš ven krumplišpic? Skoraj nič. S tem si vseeno spihal ven svojo jezo, njemu dal düšek ali ventil, tako da si pomiril svojo naravo, razen tega pa ukanil samega vraga. Kako se meče v peklu na tla od besa, ker se mu nisi dal zapeljati! Ej, da bi ga vendar videli!

³ Pusti nam vsaj to ljudsko verovanje, je samo v korist ljudem.

